

ABD VE ÇİN İLİŞKİLERİNDE 2023: İYİLEŞME MÜMKÜN MÜ?

Ayşe Kurban

Referans için: Kurban, Ayşe. "ABD ve Çin ilişkilerinde 2023: İyileşme mümkün mü?". İNSAMER Analiz, 27.01.2023.

 Analiz

2022 yılı ABD-Çin ilişkileri açısından fazlasıyla inişli çıkışlı bir yıl oldu. Biden yönetiminin iktidara gelmesi, Trump dönemindeki yüksek gerilimli ilişkilerin yumuşayacağına dair bir sinyal olarak görülmüştü. Ancak Biden'in ilk hamlesi, Trump'ın yarattığı popülist politikaların yerine artan Çin nüfuzu karşısında uluslararası sistemde "Batı demokrasilerini bir araya getirmek" oldu. Zira Çin'in uluslararası ilişkilerde artan etkisi, sadece ABD'nin değil Avrupa Birliği (AB) ülkeleri dâhil diğer güçlü devletlerin de yakından takip ettiği ve "Batı değerlerine bir tehdit" olarak algıladıkları bir durumdu. Nitekim böyle bir ortamda Batılı liberal düzenin kurucusu olarak ABD'nin Çin'in artan etkisini dengeleme

siyaseti birincil öncelik olmaya devam etti. Peki, bu siyaset Çin'le ilişkileri nasıl etkiliyor?

2013 yılından itibaren başlattığı ekonomik açılım hareketi ve beraberinde her yıl istikrarlı şekilde artan büyüme hızı, Kuşak ve Yol Girişimi'yle birlikte ivme kazanan doğrudan yabancı yatırımları, hemen her alanda gerçekleştirdiği ticaret ve yatırım odaklı iş birliği ilişkileri ve yumuşak güç unsurlarını kullanmadaki azmi, Çin'in küresel arenada etkin bir söz sahibi hâline gelmesini sağladı. Ayrıca barışçıl söylemi ve iş birliği odaklı yaklaşımı, Çin'in hızlı bir şekilde dünyaya yayılmasında önemli rol oynadı. Ne var ki Pekin'in gelişmemiş/gelişmekte olan ülkelere sağladığı

kredi/hibelerin geri ödenebilirliğine, ikili ilişkilerinde ne kadar şeffaf olabildiğine ve “demokrasi ve insan hakları” konusundaki otoriter/baskıcı tutumuna dair eleştirilerin artması, Çin’le ticaret savaşlarına girilmesi ve sonrasında Covid-19’un Çin’den tüm dünyaya yayılması, ABD’nin Çin’i uluslararası kamuoyuna günah keçisi olarak sunmasını kolaylaştırdı. Böylece Çin’in ekonomi başta olmak üzere askerî ve kültürel alanda artan uluslararası etkisi, ABD’nin geç fark ettiği ancak hızla ve belki de düşünmeden atağa geçtiği bir manevra alanı yaratmasına sebep oldu.

2022 yılında Beyaz Saray tarafından yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, Biden’ın “demokrasiler” ve “otokrasiler” söylemini doğrularken Çin ve Rusya’nın mevcut uluslararası sistemi değiştirme arzusunun ABD tarafında yarattığı endişeyi de ortaya koyuyordu. Yine de 2022 yılında ABD-Çin arasındaki en büyük gerilim, hiç şüphesiz Tayvan Krizi oldu. ABD, Güney Çin Denizi’nde ve Tayvan Boğazı’nda azalan gücünü yeniden artırmak için ilk kıvılcımı ateşledi. ABD Kongre Üyeleri ve eski Dışişleri Bakanı Mike Pompeo’nun Tsai Ing-wen’e ve onun bağımsızlık gündemine desteği artırmak için Tayvan’a yaptığı bir dizi ziyaretin ardından, Meclis Başkanı Nancy Pelosi’nin gerçekleştirdiği üst düzey ziyaret, Çin’i tahrik eden önemli bir hamleydi. Çin de bu hamleye askerî bir operasyonla karşılık verdi ki, uluslararası kamuoyunda bu manev-

ralar saldırgan eylemler olarak nitelendirildi; hatta bölgedeki gerilimin sıcak savaşa dönüşeceği ihtimali üzerinde çokça tartışıldı. Ancak Çin’in meseleye karşı bu ciddi tavrı, sanılanın aksine Biden’ı tansiyonu düşürmek için

adım atmaya sevk etti ve her iki liderin de katıldığı Bali’deki G20 Zirvesi’nin oturum arasında Biden ve Xi Jinping üç saat süren uzun bir görüşme yaptı. Bu, sıradan bir görüşme değildi; zira görüşmeden sonra ABD’nin “tek Çin” ilkesine bağlı kalma taahhüdünü yenileyen Biden, ülkesinin yeni bir Soğuk Savaş peşinde olmadığını, bu sebeple Tayvan’ın bağımsızlığını desteklemediğini açıkça ifade etti. Dahası iki başkan da büyük güçler arasında

çatışma olmaması gerektiğine inandıklarını ve özellikle ABD-Çin ilişkilerinin nasıl gelişeceğinin dünyanın geleceği açısından hayati önem taşıdığına dair görüşlerini ifade ettiler. Biden, Çin’le bir çatışmaya girmeyeceğinin taahhüdünü verse de “Çin tehdidi” söylemini sürdürmesi, her iki aktörün de birbirine temkinli yaklaşmaya devam etmesine sebep oluyor. Diğer yandan Çin her ne kadar barıştan yana olduğunu vurgulasa da Tayvan konusundaki sert tavrını ve Rusya’ya olan örtülü desteğini koruyor.

2022 yılının Xi Jinping için en önemli yanı, ekim ayında gerçekleşen Çin Komünist Partisi (ÇKP) Ulusal Kongresi’nde etkisini ve liderliğini pekiştirmesi oldu. Böylece ÇKP tarafından ortaya konan Çin özelliklerini haiz

*“Her iki halkın da geleceği -aslında tüm gezegenin geleceği- sağlıklı ve istikrarlı bir Çin-ABD ilişkisine bağlı.”
Çin Dışişleri Bakanı Qin Yang*

Sosyalizm anlayışı bağlamında, Çin'in gençleşmesi ve modernizasyonu amacıyla belirlenen yol hakkında da Pekin'e duyulan güven arttı. Bu noktada ÇKP Kongresi'nin Çin'in bölgesel gücünü artırması yanı sıra dünyadaki rolünü ortaya koyacağı bir dizi diplomatik girişim için iktidarın elini güçlendiren önemli bir etkinlik olduğu da söylenebilir. Diğer taraftan ABD, Çin etkisini dengelemek hatta azaltmak için güvenlik ve ekonomi başta olmak üzere çeşitli alanlarda çok uluslu girişimlere liderlik etmeye devam edecek görünüyor. Ayrıca iki taraf arasındaki ihracatı azaltmaya yönelik girişimler, teknoloji alanındaki hırslı rekabet ve karşılıklı bağımlılığı azaltma amacıyla tedarik kaynaklarını çeşitlendirme arayışları, çatışma riskinin 2023 yılında da devam edebileceğini gösteriyor. Bu açıdan bakıldığında, Batı dünyası kendi tek kutuplu ekseninde dönmeye devam ederken Çin ve Rusya gibi güçlerin çok kutuplu evrene doğru hareket etme arzusu içinde olmaları, vekâlet savaşlarını sürdürmeleri ihtimalini de güçlendiriyor.

Ancak ortak küresel tehditler her iki aktör için de geçerli ve her iki yönetim de siyasette pragmatist bir yaklaşım sergiliyor. Bu ise, yukarıdaki kötümser tablo yerine sorunlara çözüm odaklı yaklaşımı daha gerçekçi hâle getiriyor -ya da getirmeli. Çin'in Washington Büyükelçisi Qin Yang, 4 Ocak 2023 tarihinde Çin Dışişleri Bakanlığı'na getirilmesinin ardından görev yerinden ayrılmadan önce *Washington Post*'ta kaleme aldığı yazıda şu ifadeleri kullandı: "Bu hafta ABD'den yeni bir yolculuğa başlamak için ayrılırken, bu ülkede

geçirdiğim zamandan unutulmaz sahneler aklımda yanıp sönmeye devam ediyor. Geri döndüğümde tüm bu anıları yanımda götüreceğim." Eski diplomatın bu sözleri aslında Çin'in ABD ile ilişkileri iyileştirme çabasının bir işareti olarak görülse de Çin'in yükselişi ve ABD ile yaşanan gerilimler Çin'in Batılı güçlerden ve özellikle ABD'den oldukça farklı bir karaktere sahip olduğunu; bir diğer ifadeyle Batılı tarzda düşünmenin karşılık bulamayacağı kadar farklı olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bu durum, iki süper gücün küresel siyasette geleceğe dair planları ve eylemlerinin ne kadar ayrışabileceğini de gösteriyor. Ancak Pekin ve Washington yönetimleri her ne kadar farklı kimliklere sahip olsalar da bu farklılığın onları askerî bir çatışmaya götürmesi beklenmiyor. Hatta Qin yazısında "ABD, Çin-ABD ilişkilerine açılan kapının açık kalacağına ve kapatılmayacağına daha fazla ikna olmuş durumda." diyor ve ekliyor: "Her iki halkın da geleceği -aslında tüm gezegenin geleceği- sağlıklı ve istikrarlı bir Çin-ABD ilişkisine bağlı."¹

Pekin hükümeti her ne kadar kısıtlayıcı, baskıcı politikalarına devam etse de (özellikle azınlıklara yönelik şiddetli baskı politikaları) bugün Mao dönemindeki gibi bir Çin olmadığı aşikâr. Ülkede ekonomik anlamda liberalleşme için çok fazla adım atıldı ve bu adımların Xi Jinping döneminde olmasa bile sonraki dönemlerde Çin'de nasıl bir değişime yol açacağı henüz kestirilemiyor. Burada Çin'in ABD'ye benzemek için adım attığı ya da atması gerektiği yorumlarına değil, aksine Pekin'in dünya-

1 Eski diplomatın kaleme aldığı yazı Çin Dışişleri Bakanlığı'nın resmî sayfasında yer almaktadır, bk. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202301/t20230105_11001104.html

ya daha fazla entegre olabilmek için ortaya koyduğu çabaya dikkat çekmek gerekiyor. Hükümetin Covid-Zero politikasını tersine çevirmesi bile bu noktadan okunabilir. Nitekim bugün dünyanın en çok ihtiyaç duyduğu şey müzakere iken, ABD ve Çin gibi iki büyük gücün birbirlerini görmezden gelmek ya da ötekileştirmek gibi bir lüksleri yok. Nihayetinde gelecekte ikili ilişkilerin doğasının tam bir iş birliği olmasa da birbirine yakın olması gerektiği açıkça anlaşılıyor.

Soğuk Savaş sonrası liberal piyasa ekonomisinin zafer kazandığı ve artık küresel ekonomik sistemin buna göre şekillendiği bir ortamda, Çin ve ABD'nin ticari ilişkilerinin karşılıklı olarak izole edilebileceği de düşünülemez. Her ne kadar Çin'in bir süper güç olarak küresel ekonomik sistemde yarattığı meydan okuma kabul edilse bile artık sistemin vazgeçilmez bir parçası olduğu ve ABD'nin de bunu görmezden gelemeyeceği, Çin'in muhtemel ekonomik tehditlerinin sadece uzlaşmacı bir yaklaşımla dengeli bir ilişki kurarak bertaraf edilebileceği anlaşılıyor. Nitekim Trump-kendince uyguladığı taktikleriyle- aksi bir

senaryonun neler getireceğini, girilecek bir ekonomik savaşın sadece kaybedene değil kazanana da ciddi şekilde zarar vereceğini, hatta belki eşit düzeyde zarar vereceğini göstermiş oldu.

Sonuç olarak dünya Covid-19 kâbusundan henüz tam anlamıyla kurtulabilmiş değilken ve Çin hâlen bu yükün altından çıkma çabası içindeyken dünyanın bu iki büyük gücünün en büyük sorumluluğunun bir savaş ihtimali yaratmak yerine olası çatışma durumlarını önlemeye yönelik iş birliği geliştirmek olduğuna şüphe yok. Özellikle son yıllarda iklim, sağlık gibi küresel çapta artan krizler ve bunların etkileri düşünüldüğünde, iş birliği geliştirmek için çok verimli alanlar bulunduğunu söylemek mümkün. Tabii ki ne Çin'in dünya liderliği talebini ne de ABD'nin hegemonik gücü elinde tutma çabasını da göz ardı etmemek gerekiyor. Ancak her iki güç de farklı kimliklerini bir araya getirerek nihai çözüm için karşılıklı iş birliği yolunu seçebilir. Zira unutulmamalı ki, dünya bize zaferlerin mağlubiyetler kadar maliyetli olduğunu pek çok defa gösterdi...